

Fra alene til ensom – en ny tilstand for den moderne tid.

En ny bok om ensomhetens historie, konsentrert om de siste par hundre år, er blitt tillagt en forunderlig ny aktualitet i disse dager, når det er mange som føler på en virkelighet med sterkt begrensede bevegelsesmønstre og betraktelig innskrenket selskap.

FAY BOUND ALBERTI
«A BIOGRAPHY OF LONELINESS – A HISTORY OF AN EMOTION»
Oxford University Press, Oxford, 2019
244 sider

BOKOMTALE
FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

Flere ensomme. I Norge bor én av fem personer alene, mens tallet for eldre – over 67 år – er litt over en tredjedel. Nå er det ikke nødvendigvis slik at alle føler seg ensomme selv om de bor alene, eller at man aldri føler seg alene hvis man har selskap, men man kommer heller ikke unna at det er en sammenheng.

I disse dager tilkommer altså en rekke restriksjoner på dagliglivet: hjemmekontor med besøksforbud, karantene eller i verste fall fullstendig avskåret på et eldresenter eller sykehus.

I sin bok «A Biography of Loneliness» skriver britiske Fay Bound Alberti at denne følelsen av ensomhet er knyttet til modernitetens fremvekst etter den industrielle revolusjon for drøyt to hundre år siden. Hun hevder at det i tidligere kulturer ikke var vanlig å skille mellom kropp og sjel, fordi følelser og lidenskaper da ble tolket holistisk.

I romantikken var det mange som hyllet ensomheten som en forutsetning for kunstnerisk inspirasjon, men i dag ser vi på det som en mental lidelse, som ifølge undersøkelser rammer så mange som mellom 30 og 50 prosent av befolkningen i Storbritannia og Nord-Amerika.

Det ble vurdert som så alvorlig at Theresa May i 2018, som en hyllest til arbeidet til parlamentsmedlemmet Jo Cox, som to år tidligere var blitt myrdet av en høyreekstrem «ensom ulv», la til ensomhet som et eget, ekstra ansvarsområde under ministeren for sport og svilisamfunn. Hun ble dermed omtalt som 'the Minister for Loneliness'. Ensomhet er blitt definert som en helsemessig risiko.

«Ensomhet» figurerer ikke som tema i en eldre bok som «Robinson Crusoe» (1719), mens Hollywood-filmen «Castaway» – løselig basert på Daniel Defoes bok – legger stor vekt på at hovedpersonen ikke har noen å snakke med.

En moderne epidemi. Alberti belyser denne utviklingen gjennom en rekke forfatterportretter, som blant annet dronning Victoria (som skrev omfangsrike dagbøker), Virginia Woolf og Sylvia Plath. Også kvantitative analyser tas i bruk, og grafer som viser bruk av ord som «lonely», «loneliness» og «solitude» på trykk i England røper en sterk økning fra rundt 1800, hvorav «solitude» – som også kan ha en positiv konnotasjon – er det eneste som etter hvert viser en nedgang.

Et annen avslørende faktum er at «ensomhet» ikke figurerer som tema i en eldre bok som «Robinson Crusoe» (1719), mens Hollywood-filmen «Castaway» – som er løselig basert på Daniel Defoes bok – legger stor vekt på at hovedpersonen ikke har noen å snakke med. Alberti spør hvordan vi beveget oss fra å se på det å være alene som en fysisk, ikke-emosjonell tilstand, hvis betydning var stabil i hundrer av år, til en moderne, patologisert epidemi?

Hun trekker frem åpenbare årsaker som større mobilitet i forbindelse med industribygging, religionens minkende rolle for fellesskapet og – senere – nyliberalismens vektlegging av individ fremfor samfunn. Men gjennom å studere det litterære materialet, blir det lettere for forfatteren å beskrive hva ensomhet virkelig betyr.

Enkedronningen. Nå var det selvsagt ikke Margaret Thatcher som oppfant individualismen. Søkningen etter det partikulære individet var (som sagt) sentralt allerede for romantikkens poeter, som Samuel T. Coleridge og William Wordsworth, et radarpar som fant sin inspirasjon i ensomme vandringer i det engelske landskapet.

Men Alberti skiller skarpt mellom den overlagte «oneliness», og den ufrivillige «loneliness», som snart skulle overta grunnen, for den typiske viktorianske romanen – tenk Brontë-søstrene, George Eliot og selvsagt Dickens – var breddfull av ensomme karakterer.

Videre var naturligvis oppbrudd og fremmedgjøring sentrale tegn i tiden, slik Marx, Durkheim og Tönnies beskrev det. Og på toppen satt regenten selv, dronning Victoria. Hun regjerte fra 1837 til 1901, men mistet sin høyt elskede mann – prins Albert – allerede i 1861. Det er en allmenn oppfattelse at hennes sorg, som varte

livet ut, var overdreven, altså patologisk, og hun kledde seg faktisk kun i svart i de 40 årene hun var enke.

Beskrivelsen av forholdet til Albert i de over hundre etterlatte dagbøkene hennes er rørende lesning, mens klagesangen i kjølvannet av hans tidlige død forteller om en sårbar regent bak fasaden. Fraværet av et trøstende kollektiv rundt henne er påtagelig.

Fraværet av et trøstende kollektiv rundt dronning Victoria etter at prins Albert døde, er påtagelig.

Fremst i Sylvia Plahts forfatterskap er den opphøyde sensitiviteten omkring ufrivillig ensomhet.

Sylvia Plath

Virginia Woolf

To felles skjebner. Det er mye som overlapper i livet til Virginia Woolf (1882–1941) og Sylvia Plath (1932–63), for begge led av depresjoner og endte opp med å ta sitt eget liv. Woolf ga uttrykk for at hun kunne oppsøke ensomheten frivillig, fordi den var en forutsetning for de kreative prosessene hun utfoldet seg i, selv om hun oppfattet den som smertefull.

Denne aktive oppsøkingen av ensomheten – i tråd med romantikkens ideal om den lidende kunstneren – var imidlertid svært forskjellig fra skjebnen til dem som var fanget i en passiv ensomhet, noe som var tilfellet med Plath. Hun følte seg alene hele livet, helt fra barndommen av, og senere opplevde hun at hun måtte ofre sin karriere til fremme for sin mann, poeten Ted Hughes.

Fremst i hennes eget forfatterskap er den opphøyde sensitiviteten omkring ufrivillig ensomhet, som bare bidro til å forsterke hennes utenforskap, og den intense lengselen etter selskap, ledsaget av en evig frykt for å bli forlatt, ikke minst av hennes troløse ektemann.

Det er denne typen ensomhet som leder opp til dagens «ensomhetsepidemi», som Alberti understreker særlig gjelder spesielt utsatte grupper, som eldre, funksjonshemmede og flyktninger.

Sjelevennen. En annen trope som har overlevd siden romantikken – ja, egentlig antikken – er forestillingen om en «soulmate», den store kjærligheten som skal utfylle en til fulle, hvis man bare kan finne den.

Alberti argumenterer for at denne ideen om en idealisert «annen», foruten hvem man er dømt til å være ufullstendig, med uoppfylte drømmer, uunngeelig bidrar til å skape en følelse av ensomhet gjennom urealisert savn.

Så dette er ingen udelt lystig bok, men budskapet er i stor grad politisk, i den forstand at forfatteren ønsker å oppnå noe med den.